

ВАЛЬТЕР БЕНЬЯМІН І СЛАБКА МЕСІАНСЬКА СИЛА

Анатолій Денисенко

Східноєвропейський інститут теології, Львів, Україна

Вступ

“*Che cosa devo a Benjamin?*”¹ – запитує себе 75-ти річний Джорджо Агамбен в книзі *Autoritratto nello studio*² (*Автопортрет в кабінеті*). Сучасний італійський філософ, перекладач і інтерпретатор Вальтера Беньяміна, відповідає на своє питання наступним чином:

Цей борг настільки невимірюваний, що я навіть не буду намагатися відповісти на це питання. Але одне я можу сказати: я зобов’язаний йому здатністю витягувати і силою виривати у історичного контексту те, що мене цікавить, щоб повернути йому життя і задіяти в сьогоднішні. Цю операцію потрібно проводити з усією можливою філологічною обережністю, але до кінця і рішуче. Без цього мої набіги на теологію, право, політику, літературу не були би можливими³.

Вальтера Беньяміна (1892-1940 рр.) заслужено вважають засновником мультидисциплінарного підходу в гуманітарних науках, який зазвичай називають критичною теорією. Так, звісно, він – літератор, есеїст, але насамперед – справжній “*Kritik*”. За визначенням самого Беньяміна, критика цікавить істина у творі (а коментатора – реальний зміст твору). Критична теорія (а саме, політична дія, яка стала основою саме, для натхненої марксизмом, мультидисциплінарної роботи) завжди знаходилася в опозиції до інтелектуальних течій, які процвітали протягом ХХ ст., і слугувала інструментом для розхитування обридлого соціального порядку. Сюди відносили логічний позитивізм, вільну від цінностей науку та позитивістську соціологію. Слід зазначити, що критична теорія перебувала в опозиції до капіталістичної теорії та практики⁴. Сьогодні, коли людство зіштовхується з глобальними кризами, а саме з надмірним оподаткуванням, мінливою

¹ З італійської: “Чим я зобов’язаний Беньяміну?”

² Giorgio Agamben, *Autoritratto nello studio* (Rome: Nottetempo, 2017).

³ В оригіналі: “Il debito e cosa incalcolabile, che non posso nemmeno provare a rispondere. Ma certamente una cosa: la capacità di estrarre e strappare a forza dal suo contesto storico ciò che mi interessa per restituiregli vita e farlo agire nel presente. L’operazione va eseguita con tutte le possibili cautele filologiche, ma fino in fondo e con decisione. Senza di questo, le mie incursioni nella teologia, nel diritto, nella politica, nella letteratura non sarebbero state possibili”. Російський переклад: Джорджо Агамбен, *Автопортрет в кабінеті* (М.: Ад Маргинем Пресс, 2018), 67.

⁴ Стюарт Джеффрис, *Отель “Бездна”. Биография Франкфуртской школы* (М.: Ад Маргинем Пресс, 2018), 25.

глобальною економікою, масовою міграцією, новими формами тероризму, екологічною кризою тощо, критичній теорії все ще є що сказати. Більш того, ми сьогодні переживаємо кризу віри у спроможність політики протистояти всім вищезазначеним кризам.

Велика кількість континентальних філософів ХХ століття тим чи іншим чином пережили вплив думок Беньяміна. Зокрема, можемо згадати Джудіт Батлер, Джорджо Агамбена, Славоя Жижека, Антоніо Негрі, Жака Рансьєра, Джорджа Стайнера, Самуеля Вебера. Так, наприклад, месіанське розуміння історії Беньяміном стало джерелом теоретичного натхнення Жака Дерріда. Український філософ і теолог Роман Соловій в своїй англомовній статті “Месіанськість без месіанізму” аналізує переосмислення релігії в сучасній континентальній філософії, а зокрема концепцію месіанськості за Дерріда, яка, за думкою багатьох дослідників, була найвпливовішою філософською інтерпретацією месіанізму протягом ХХ століття. Лейтмотив месіанськості Дерріда розробляв в діалозі з творчістю Вальтера Беньяміна та Емануеля Левінаса⁵. Дерріда тлумачив месіанськість, як первісну структура досвіду, таку собі відкритість по відношенню приходу інших, коли ми не можемо передбачити їхній прихід. Не можливо передбачити те, що має відбутися, або бути готовим до цього. Ідея месіанськості Дерріда, яка була одним з головних лейтмотивів його пізньої творчості, була тісно пов’язана з концепцією “інакшості”. Саме слово “Інший” є ключовим в термінології Дерріда⁶. Для Беньяміна, пише Соловій, важливо зберегти цілісність минулого, щоб увічнити пам’ять про забутих жертв насилля та несправедливості, а також відкрити можливість пробудження минулого в епоху революційних катастроф, які загрожують забуттям, тим, хто в свій час був придушений. За словами Дерріда, обов’язок перед минулим полягає не стільки в збереженні певної традиції, скільки в пам’ятуванні минулого заради нагадування та легітимізації відмінності Іншого⁷. Зазначу, що в контексті сучасної філософії релігії, Соловій робить важливе дослідження щодо “месіанськості”, а також один з перших відкриває перед українськими філософами, релігієзнавцями та теологами постать найкращого інтерпретатора Дерріда Джона Капуто (1940-).

Іншим прикладом наслідування конкретної традиції Беньяміна є постать Джорджо Агамбена. Вплив ідей Беньяміна на Агамбена (в кінці 60-х на початку 70-х років) визначив його подальший рух так само, як і персональна зустріч з Хайдегером в 1960-му. Беньямін був для Агамбена таким антидотом (щепленням), яке допомогло вижити, читаючи Хайдегера. У 1981 році Агамбен виявив у архіві Національної бібліотеки Франції декілька важливих втрачених рукописів Беньяміна. Сам Беньямін залишив ці рукописи Жоржу Батаю (1897-1962), коли він тікав з Парижа незадовго до своєї смерті. Найбільш актуальними з них для пізніх праць Агамбена були рукописи Беньяміна “Про концепцію історії”⁸. Особливу увагу

⁵ Roman Soloviy, “Messianicity Without Messianism: On the Place of Religion in the Philosophy of Jacques Derrida,” *Changing Society & Personalities*, 2020. Vol. 4, No 2, (2020).

⁶ Ibid, 159.

⁷ Ibid, 163.

⁸ Adam Kostko and Carlo Salzani, eds. *Agamben’s Philosophical Lineage* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017), 30.

ідеям Беняміна Агамбен приділяє в книзі *Дитинство і історія. Розпад досвіду і походження історії* (1978)⁹. Збірка есеїв Агамбена не тільки надихається творчістю Беняміна, але і сам проект його книги полягав в тому, щоб проговорити новий досвід історії, часу та мови, як головними пріоритетами самого Беняміна.

Всі згадані філософи певною мірою підхопили незакінчені думки Беняміна в межах сучасної континентальної філософії, де вже давно відбувся “релігійний поворот”, що спонукав філософів до переоцінки важливості сакрального. Впливу Беняміна також зазнали феноменологічні погляди Жана-Люка Маріона, Мішеля Анрі і Жан-Ів Лакоста. Спираючись на ідеї Беняміна, Джон Капуто та Джанні Ваттімо відстоюють “слабке мислення”, як в філософському, так і в теологічному дискурсах. Відзначимо і Марка К. Тейлора, який розробляє постсучасну “а/теологію”, а також варіації щодо “деконструкції” християнства і релігійної ідентичності Жака Дерріда та Жан-Люка Нансі. Алан Бадью, Джорджо Агамбен, Станіслав Бретон та Славој Жижек вивчали тексти Беняміна і цікавилися, як і він, текстами і постаттю апостола Павла.

Отже постає логічне питання, а чи можна назвати доробок Беняміна теологічним, а його самого релігійним мислителем? В традиційному сенсі, ні. Але залишається фактом, що Бенямін мав дотик до теологічних тем та концепцій. Проте його “теологія” не є безпосередньо юдео-християнською, а скоріше “теологією пропущеного, можливого або забутого”. Теодор Адорно у листуванні з Беняміном (1934 р.) називає таке мислення “зворотною теологією”¹⁰. “Слабка месіанська сила”, про яку Бенямін писав в кінці життя, сигналізувала про його рух до теологічної проблематики. Використовуючи “мову месіанського”, він не концентрувався на доктринах, а намагався подивитися на світ під іншим кутом¹¹. Це був досвід радикальної інаковості. Заслугою Беняміна, мабуть як і Ернста Блоха, було нове поняття часу і новий досвід історії, який відкривається, якщо розуміти християнство як есхатологію. В ситуації Беняміна ми маємо справу з секуляризованим месіанським поривом марксизму.

Поступово ми підійшли до мети статті. Перш за все у мене є бажання наблизити читача ближче до постаті самого Беняміна. Саме через це я приділяю велику частину роботи опису “внутрішнього” портрета філософа. Я не буду вдаватися в деталі самого життя нашого героя, бо для цього є не одна цікава біографія. Наголос в статті робиться як на психологічній складовій постаті філософа, так і на ідеї “месіанськості”, яку він поступово (якщо це можна так назвати) розробляв в своїх творах. Чи намагаюся я щось довести в статті? Складно сказати. Моя ціль полягає в тому, щоб ввести євангельського читача в коло інших мислителів. Не тих, яких ми (вони) читають щоденно. У нашому випадку, ввести у коло Беняміна. Можливо не такого “віруючого”, як ми, але того, хто намагався осмислити майже ті самі теми, які важливі і в нашому інтелектуальному євангельському контек-

⁹ Giorgio Agamben, *Infancy and History: On the Destruction of Experience* (London: Verso, 2007).

¹⁰ Walter Benjamin and Theodor Adorno, *The complete Correspondence 1928-1940* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003), 67.

¹¹ Colby Dickinson and Stephane Symons, “Introduction” in Colby Dickinson and Stephane Symons (eds.) *Walter Benjamin and Theology*. (NY: Fordham University Press, 2016), 5.

сті, а саме теми сотеріології та есхатології, які об'єднані під ідеєю месіанського. Як Тіло Христове ми завжди цікавимося, чому ті, хто не належать до церкви, як належимо до неї ми, ставлять перед собою релігійні питання і занурюються в сакральні тексти? Може вони (теж) обрані? Але в якийсь інший спосіб, ніж ми.

Структура статті, а отже і методологія, обумовлена тим, що читач має спочатку зіштовхнутися (encounter) з постаттю Вальтера Беньяміна, такого собі чужака в континентальній думці на зламі Другої світової війни, а вже потім познайомитися з особливостями його філософської думки. Актуальність теми полягає ще і в тому, що ідеї, хай і не закінчені, Беньяміна, вплинули на відродження політичної теології (хоча сам філософ можливо сумнівався би в такому твердженні). В своєму розумінні історії Беньямін йде далі своїх сучасників і не просто критикує капіталістичні форми часу. Він припускає, що маргінальні групи та революціонери можуть отримати доступ до іншого способу переживання часу, навіть у капіталістичному контексті. “Месіанський” момент, для Беньяміна, існує як форма часу¹². В східноєвропейському просторі думки Беньяміна будуть цікаві хоча б через те, що тема “месіанськості”, як і вся творчість автора, перегукується з теоріями Маркса, а останній, тим чи іншим чином, вплинув і все ще впливає на формування філософської думки, особливо сучасної континентальної думки в європейському просторі. Стаття покриває пропущену лакуну в сучасному теологічному та релігійному дискурсі України. Якщо в філософських колах постать і думки Беньяміна доволі відомі та дослідженні, то в більшості теологічних та релігійних колах, тим паче євангельських, це все ще *terra incognita*.

Дивний марксист: Вальтер Беньямін як філософ можливостей

“Жити означає залишати сліди” (Вальтер Беньямін)¹³.

Український філософ Володимир Єрмоленко в передмові до збірки есеїв Вальтера Беньяміна під загальною назвою *Щодо критики насилля* пише, що Беньямін був “надзвичайним філософом”. “Він не мав системи і не прагнув її мати; він не мав чіткої ідеології, хоч його можуть використати і справа, і зліва; він навіть не мав стабільного помешкання, здебільшого не залишаючись у своїх тимчасових квартирах чи готелях більше, ніж півроку”, – продовжує український дослідник¹⁴. Далі Єрмоленко влучно згадує про деякі так звані “*він міг би*” Беньяміна: “міг би стати університетським професором”, “міг би стати письменником”, “міг би стати істориком мистецтва”, “міг би стати одним із творців “критичної теорії”” (але так і не став цілковито “своїм” для франкфуртської школи, бо не міг бути частиною школи), “міг би стати радянським дисидентом”, “міг би емігрувати у

¹² Andy McLaverty-Robinson, *An A to Z of Theory. Walter Benjamin: Messianism and Revolution – Theses on History*, November 15, 2013. <https://ceasefiremagazine.co.uk/walter-benjamin-messianism-revolution-theses-history/>

¹³ Вальтер Беньямін, “Париж, столиця XIX століття” в Шарль Бодлер; Вальтер Беньямін, *Паризький сплін разом з есе Вальтера Беньяміна* (К.: Комубук, 2017), 220.

¹⁴ Володимир Єрмоленко, “Вальтер Беньямін та його речі” в Вальтер Беньямін. *Щодо критики насильства*. (К.: Грані-Т, 2012), 7.

1920-их в Палестину” (як його друг, дослідник єврейської містики Гершом Шолем (1897-1982 рр.), “міг би стати всесвітньовідомим дослідником юдаїки”, міг повторити долю Ернста Блоха, Зігфріда Кракауера чи Ханни Арендт¹⁵. Але не став, бо: “він був і водночас не був усіма цими можливостями, усіма цими професіями і долями, усіма цими персонажами. Він сам був уособленням тієї реальності, в якій жив: реальності розірваної, шизофренічної, уривчастої; а тому не прагнучи звести її до якоїсь системи, він прагнув просто давати слово кожному з маленьких фрагментів розірваного життя”¹⁶.

Що було б, якби Беньямін не покінчив з собою? Ким би він став, якби дістався до Нью-Йорка, Куби або Касабланки? Джей Паріні вустами Гершома Шолема промовляє: “Минуло десять років або навіть більше, але я, як і раніше, чую його голос, він шелестить сухою травою, здимається з вітром, ховається в гуркоті і шумі прибою. “Якби я поїхав до тебе в Палестину, – казав він, – цілком можливо, що у мене все склалося б краще. Втім, хто знає? Я, як бачиш, вічно зупиняюся на кожній розвилці, переминається з ноги на ногу”¹⁷.

Як бачимо Беньямін вважав себе невдахою, німецьким інтелігентом, для якого не знайшлося місця в академічному житті. І хоча формально Беньямін не був співробітником Франкфуртського школи соціальних досліджень, проте її учасники зазнали його впливу. Він був змушений переїжджати з міста до міста і постійно сперечатися зі своїми видавцями через мізерні гонорари, але ніколи не припиняв писати¹⁸. “Нелегко на порозі сорокаліття жити без статків та становища, без житла та майна” – писав він Шолему (1930 р.)¹⁹. На жаль, за свого життя Беньямін так і не став відомою постаттю. На початку свого есе про нього Ханна Арендт згадує вислів Цицерона “*Si vivi vicissent qui morte cicerunt*”, що перекладається як наскільки інакшим було б все, “якби ті, хто отримували посмертну перемогу, отримували її за життя”²⁰. Арендт проводить паралель з Кафкою, у якого до його смерті у 1924 р. з опублікованих книг не було розпродано й двох сотень примірників²¹. Беньямін також був дуже ізольованою людиною і неймовірно самотньою²². За життя він залишався абсолютно недооціненим письменником, а його роботи стали його власною автобіографією.²³ Шолем писав, що Беньямін міг зустрітися з Кафкою (Беньямін, на відміну від інших, не пов’язував Кафку з К’єркегором та Паскалем, які жили в парадигмі “людина завжди не права перед

¹⁵ Там само, 9.

¹⁶ Там само, 10.

¹⁷ Jay Parini, *Benjamin's Crossing. (Second edition)*. (N.Y.: Anchor Book, 2021), 3. Російський переклад: Джей Паріні. *Путь Беньямина* (М.: Иностранка, 2020).

¹⁸ Сергей Ромашко, “О судьбе без удачи – или все же...” в Вальтер Беньямин. *Люди Германии. Антология писем XVIII-XIX веков* (М.: Grundrisse, 2015), 15.

¹⁹ Гершом Шолем, *Вальтер Беньямин – история одной дружбы* (М.: Издательство Грундриссе, 2014), 266.

²⁰ Ханна Арендт, “Вальтер Беньямін” в Ханна Арендт. *Люди за темних часів* (К.: Дух і Літера, 2008), 186.

²¹ Там само.

²² Там само, 195.

²³ Там само, 203.

Богом”²⁴) в Мюнхені, де чеський письменник 10 листопада 1916 р. публічно читав свою оповідь “У виправній колонії”. Однак Беньямін упустив цей шанс, і можна лише припустити, що значила б зустріч цих двох великих людей²⁵. Одним із найбільш улюблених авторів Беньяміна (звісно після Марселя Пруста) був французький поет Шарль Бодлер. “Бодлер був ліричним поетом апогею капіталізму”, зазначає українська літературознавиця Тетяна Огаркова. Він – фланер (*фр. flâneur*), який, постійно перебуваючи у натовпі міста, залишається самотнім і тому щоразу переживає “катастрофічний досвід” великого міста²⁶. Беньямін у цьому наслідує свого кумира. Він, як і Бодлер, завжди працює наодинці. Головною рисою Бодлера, завжди поглинутого своїм твором, була відчуженість²⁷. Ця сама риса притаманна і Беньяміну. Тут згадуються слова французького мораліста Жана де Лабрюєра “*Se grand malheur de ne pouvoir etre seul*”²⁸, які використовує Едгар Алан По на початку свого твору *Людина натовпу*²⁹. У Бодлера, пише Беньямін, не було майже нічого, що зазвичай становить матеріальні передумови розумової праці. Ані бібліотеки, ані житла, без яких він мав обходитися протягом всього свого життя. Його побут ніколи не був влаштований ані в Парижі, ані за його межами³⁰. Невлаштованим було і життя самого Беньяміна. Він дистанціювався навіть від найближчих друзів та родичів, зберігаючи за собою право на абсолютну приватність. Його шлюб розпався, дві наступні любовні історії закінчилися нічим, праця всього життя залишалася не опублікованою, а мрія заробити собі на життя літературним критиком зазнала невдачі. І все це в сутінках нацизму, який насувався на Європу³¹. Беньямін як і Бодлер “любив самотність, але хотів відчувати її в натовпі”³². Він вів життя мандрівника, гравця та колекціонера. В нотатках до книги про Кафку Беньямін зазначав, що твори *Замок*, *Процес та Америка* – це романи про самотність. Тільки ця самотність нав’язана ззовні, а не є чимось, що йде з середини – якоюсь душевною чи духовною самотністю³³.

Беньямін – це абсолютно непрактична людина, на відміну від Шолема та Адорно, у яких все в житті склалося: справи, кар’єра, сім’я. Чим далі, тим радикальніше він уникає нормалізації, біжить від неї, як від чуми³⁴. Хоча, можна сказати, що й саме життя постійно відвертається від нього. Беньямін намагався

²⁴ Вальтер Беньямін. *Франц Кафка* (М.: Ад Маргинем Пресс, 2000), 31.

²⁵ Шолем, *Вальтер Беньямін – история одной дружбы*, 67.

²⁶ Тетяна Огаркова, “Мистецтво Бодлера” в Шарль Бодлер. *Паризький сплін. Вальтер Беньямін. Ессе* (К.: Комубук, 2017), 18.

²⁷ Вальтер Беньямін, *Бодлер* (М.: Ад Маргинем Пресс, 2018), 76.

²⁸ Велике нещастя — коли ми не вміємо залишатися наодинці (фр.).

²⁹ Едгар Аллан По, “Человек толпы” в Едгар Аллан По. *Полное собрание сочинений* (М.: Наука, 1970), 278.

³⁰ Там само, 79.

³¹ Джеффрис, 170.

³² Вальтер Беньямін, “Париж епохи Другої імперії в Бодлера” в Шарль Бодлер; Вальтер Беньямін. *Паризький сплін разом з есе Вальтера Беньяміна* (К.: Комубук, 2017), 274.

³³ Вальтер Беньямін, “Заметки” в Вальтер Беньямін. *Франц Кафка* (М.: Ад Маргинем Пресс, 2013), 158.

³⁴ Александр Вилейкис, *Вальтер Беньямін: філософ на измене*, 3 серпня 2021. https://knife.media/benjamin/?fbclid=IwAR1cjcZYlCkmn13VEcbLuMq8yT3lbnSHrDZsLkqn_2jllxYC8oexKu9aPQ

навіть знайти собі роботу у Радянському союзі, але знову ж таки невдало. Його стаття про Гете не була прийнята і він просто тинявся по замерзлій Москві протягом двох місяців (з 6 грудня 1926 по кінець січня 1927 рр.), а стосунки з Асею Лацис, латиською більшовичкою, заради якої він розлучився із своєю дружиною, не склалися. Він прагнув до самоствердження, що призводило до розриву з родичами, друзями та колегами. Беньямін дуже суперечлива постать. Він підтримував поверхневі стосунки з великим колом знайомих, але лише декому було дозволено зазирнути йому в душу³⁵. Він також був старомодною людиною (його хода, манери, спосіб промовляння, смаки)³⁶. В ньому поєднувалася революційна пристрасть і старомодність³⁷, а його тексти ніколи не були лінійними, структурованими за принципом “після А йде Б, далі В і т.д.”³⁸. “Це був хаос, це був якийсь особливий, новий порядок, порядок із кількома виходами та кількома можливостями руху”, – пише Єрмоленко³⁹. Можливо, тому одним із головних образів Беньяміна була “блискавка”?

“Історія – це царство блискавки, блискавичності, *Blitzhaftigkeit*, в якій істина то спалахує, то згасає, і ніколи не стоїть перед нашими очима, як готова скульптура чи картина, як товар, який можна назавжди привласнити. Істина мерехтить, *huscht vorbei*, “проноситься повз”, мов вітер, мов блискавка – ми можемо лише інколи, якщо пощастить, зробити вдале кілька вдалих фото”⁴⁰.

Беньямін неначе прийняв на себе тягар пророка свого часу. А призначення пророка, саме і полягає в тому, щоб схопити “нерв епохи” (звісно, якщо епоха має щось подібне до “нерву”). Як писав Юрген Габермас, особлива характеристика інтелектуала – “першим відчутти важливе”⁴¹. І Беньямін відчував це. Він був не просто меланхолічною та схильною до самотності людиною, його відрізняла проникливість погляду, здатність помічати ті явища, яким належало майбутнє⁴². На жаль, епоха, в яку жив Беньямін, могла обійтися і без нього, як і він обходився без неї⁴³. Арендт у спогадах характеризує свого друга:

“Він був людиною велетенської вченості, та не належав до вчених; він займався текстами та їх тлумаченням, проте не був філологом; його приваблювала не релігія, а теологія і теологічний тип витлумаченням, для якого текст є сакральним, проте він не був теологом і навіть не вельми цікавився Біблією; він народився письменником, та межею його бажань була книга, цілковито складена з цитат; він першим в Німеччині переклав

³⁵ Шодем, *Вальтер Беньямін – історія одної дружби*, 13.

³⁶ Арендт, “Вальтер Беньямін”, 206.

³⁷ Єрмоленко, *Вальтер Беньямін та його речі*, 24.

³⁸ Там само, 29.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само, 31.

⁴¹ Юрген Хабермас, *Первым почуять важное. Что отличает интеллектуала*, *Неприкосновенный запас* № 3 (47) 2006. <http://magazines.russ.ru/nz/2006/47/ha2.html>.

⁴² В. Г. Арсланов, *Миф о смерти искусства. Эстетические идеи Франкфуртской школы от Беньямина до “новых левых”* (М.: Искусство, 1983), 48.

⁴³ Єрмоленко, *Вальтер Беньямін та його речі*, 11.

Пруста і Сен-Жона Перса, а до того – бодлеріські “*Tableaux parisiens*”, не будучи перекладачем; він рецензував книги і написав безліч статей про письменників, живих та померлих, проте не був літературним критиком; він написав книгу про німецьке бароко і залишив велику незавершену роботу про Францію дев’ятого століття, та не був ані істориком літератури, ані будь-чого іншого”⁴⁴.

Беньямін проривається крізь всеохоплюючу амнезію, руйнуючи оманливе уявлення про історичний час і пробуджуючи від ілюзій тих, кому випала доля жити при капіталізмі. Він вибудовує нову концепцію історії, пориваючи з такою догмою капіталізму як віра в прогрес. Для нього ХІХ ст. є сном, від якого слід прокинутися, кошмаром, який буде нависати над сьогоднішнім, допоки його не зламати⁴⁵.

Повертаючись до намагання Агамбена з’ясувати, чим він забов’язаний Беньяміну, можна відповісти наступним чином – Беньямін той, хто не дав себе класифікувати. Міркуючи про те, ким насправді був Беньямін і чи можна його помістити в якісь рамки, варто зазначити, що він не був ані філософом, ані поетом, ані майстром поетичної думки. Коли Беньямін міркував про свій творчий досвід, то визначав себе як літературного критика⁴⁶. Але це дуже загальне поняття. Беньямін відкриває нам нашу самотність. Це не та самотність, від якої потрібно втікати або яку потрібно “лікувати” на сеансах психотерапії. Це самотність, яка притаманна кожній творчій та інтелектуальній людині. Той, хто має власну думку, особливу точку зору, завжди буде одинаком. Такій людині буде не комфортно в натовпі. Натовп відкине її, як, в свій час, відкидав усіх пророків. Самотність таких пілігримів стає їх долею. З цим потрібно просто жити.

Своїм життям та творчістю Беньямін намагався спростувати як вузькість раціоналізму, так і архаїчність ірраціоналізму. Він зміг поєднати в своїй творчості те, що його сучасникам здавалося непоєднуваним – історичний марксизм та юдейську містику. Все своє життя він намагався примирити між собою свої політичні та теологічні переконання. Можна зазначити без сумніву: Беньямін бачив в поєднанні філософії та теології ключ до того, що є “актуальним в наш час”⁴⁷.

До поняття месіанізму

“Щоб усе небесне і земне з’єднати під главою Христом” (Еф. 1:10)

Останньою тезою тексту “Про поняття історії” (1940) Беньяміна був вислів: “кожна секунда є маленькою брамою, через яку може вступити Месія”⁴⁸.

⁴⁴ Арендт, “Вальтер Беньямін”, 188.

⁴⁵ Rolf Tiedemann, “Dialectics at a Standstill” in Walter Benjamin, *The Arcades Project*, translated by Howard Eiland and Kevin McLaughlin (Cambridge: The Belknap Press, 1999), 935.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Ховард Айленд; Марк У. Дженнінгс, *Беньямин. Критическая жизнь* (М.: Издательский дом Дело, 2018), 165.

⁴⁸ Вальтер Беньямін, “Про поняття історії” в Вальтер Беньямін. *Щодо критики насильства* (К: Грані-Т, 2012), 304.

Вважається, що окрім концепції, яка виходить з роздумів Ніцше про зацікавленість історією, Маркса – про її справжню цінність, Брехта – про її актуальність, у цій роботі Беньяміна знаходимо ще натяки на месіанізм, а точніше месіанський час⁴⁹. Щоб зрозуміти природу месіанського часу, слід розібрати розуміння історії і праці історика за Беньяміном. Отже, Беньямін дивиться на історію (принаймні ХІХ ст.), як на зашифрований текст колективного позасвідомого, який має бути витлумачений⁵⁰. Для автора вже сам теперішній час, ось цей момент, той самий день (*Jetztzeit*) є моделлю месіанського часу. “Історія – це предмет конструкції, місце якої утворює не гомогенний і порожній час, а час, виповнений теперішністю”⁵¹. Якщо історицизм встановлює “вічний” образ минулого, то історичний матеріалізм говорить про досвід цього минулого, про унікальний досвід. Останній підриває безперервність історії⁵². Методологія історицизму пропонує безліч фактів, щоб заповнити гомогенний і порожній час. Беньямін натомість пропонує мислити історію поза межами архіву (поняття, яке відсилає до практики збирання та колекціонування чогось розсіяного та розкиданого)⁵³.

Як марксист, Беньямін зазначав, що суб’єктом історичного пізнання є пригноблений клас, який знаходиться в стані боротьби⁵⁴. “Минуле несе в собі прихований показник, завдяки якому воно натякає на визволення”⁵⁵ і саме визволене людство може досягнути свого минуле⁵⁶. Революційна дія народжується з діалектичного стрибка в минуле, яке бере свій початок у месіанському теперішньому. “Слабка месіанська сила” дає поштовх до політичної дії. Ця революційна дія направлена на створення безкласового суспільства в секулярному царстві – сфері справедливості⁵⁷. Саму ж “слабкість” варто розглядати в контексті тестів апостола Павла, який зазначав, що: “сила моя звершується в немочі” (2-е до Коринтян 12:9). Я слабкий, і саме тому я сильний. Мене переслідують, зневажають, розпинають, і саме тому я стаю сильнішим від моїх гнобителів. Слабкий, тому що в мене немає жодного трансцендентного обґрунтування.

Єрмоленко пише, що “історичною драмою є не завдання зрозуміти, а завдання врятувати забуте, воскресити померле, реабілітувати витіснене”⁵⁸. Для Беньяміна історія починає “щось означати” тільки на зупинках свого занепаду. Вона мислиться не як потік, а як колекція завмерлих знімків⁵⁹. Беньямін говорить про

⁴⁹ Кадер Мокадем, “Становление варварское или дикое: об истории настоящего” в С. Л. Фокин (ред.) *Шарль Бодлер & Вальтер Беньямин. Политика & Эстетика. Коллективная монография по материалам международного симпозиума* (М.: Новое литературное обозрение, 2015), 144.

⁵⁰ Єрмоленко, *Оповідач і філософ*, 212.

⁵¹ Беньямін, *Про поняття історії*, 300.

⁵² Там само, 301.

⁵³ Мокадем, “Становление варварское или дикое”, 138.

⁵⁴ Беньямін, *Про поняття історії*, 298.

⁵⁵ Там само, 289.

⁵⁶ Там само, 290.

⁵⁷ Tamara Tagliacozzo, *Experience and Infinite Task: Knowledge, Language and Messianism in The Philosophy of Walter Benjamin* (London: Rowman & Littlefield International, 2018), 111.

⁵⁸ Єрмоленко, *Оповідач і філософ*, 56.

⁵⁹ Там само, 58.

спробу історика-критика “врятувати феномени” та “реставрувати Одкровення”⁶⁰. Також Беньямін робить наголос на перегляді традиційного розуміння про минуле та майбутнє і про те, як слід дивитися на історичний час. В другій тезі він пише так: “між минулими поколіннями і нашими поколіннями існує таємна змова” і “будь яке попереднє покоління наділене слабкою месіанською силою, на яку зазіхає минуле”⁶¹. Беньямін вказує на підривання безперервності історії, яке властиве революційним класам у мить їхньої дії⁶². Автор переглядає концепцію лінійного однорідного (пустого) історичного часу, а отже і роботу історика. Кожний момент часу сучасного – це можливість реалізувати те, що не було змоги реалізувати в минулому (німець. *Gewesene*, “бувшому”). Відкуплення чи порятунок не слід розуміти, як остаточну революцію в кінці історії. Месіанське розподілене по всій історії і по всіх поколіннях. Судний день не є видовишною картиною кінця, він може трапитися кожного моменту. Визволення можливе завжди, воно реалізується в кожний момент історії. Кінець слід розуміти, як сьогодні. Стан відкупленого та визволеного людства не є світом фантазії, бо відкуплення не зациклене на кінці (історії). Воно базується на кооперації минулого, сучасного і майбутнього. Для Бога історія не є подільною на частини та часи. Ось чому Беньяміна слід вважати не месіанським футурологом, а месіанським актуалізатором⁶³.

Сучасність, за Беньяміном, не є переходом, а тим, в що час входить і зупиняється⁶⁴. Беньямін пише про те, що артикулювати минуле не означає пізнати його таким, “яким воно було насправді”⁶⁵. Слід намагатися наново щосили вирвати переказ [*Überlieferung*] у конформізму (панівного класу). Отже, робота, яку має практикувати історик-матеріаліст, зводиться до того, що він має створювати умови для свого роду профанного прозріння. Таку собі форму відкритої реальності в самій матерії, яка ні в якому разі не зводиться до формалізації матерії⁶⁶. Саме тому, за Беньяміном, не існує нічого незначного – все є певною боротьбою в історико-культурному контексті. Щоб реальність не вислизала від нашої герменевтики, слід поважно сприймати всі сутності матерії, не рахуючись при цьому з класичними прийомами написання історії⁶⁷. Беньямін пише: “Літописець, який оповідає про події, не розділяючи їх на великі та малі, в такий спосіб віддає належне істині, за якою нічого з того, що колись відбувалося, не можна вважати загубленим для історії”⁶⁸. Чим тоді займається історик матеріаліст або літописець? Він намагається зібрати в своєму “документі” реальну неможливість подій. Він працює над тим, щоб зібрати безформне і неможливе, а отже випробувати неможливість уявлення

⁶⁰ Там само, 60.

⁶¹ Беньямін, *Про поняття історії*, 290.

⁶² Там само, 300.

⁶³ Tagliacozzo, *Experience and Infinite Task*, 118.

⁶⁴ Беньямін, *Про поняття історії*, 301.

⁶⁵ Там само, 291.

⁶⁶ Мокадем, “Становление варварское или дикое”, 141.

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ Беньямін, *Про поняття історії*, 290.

реальності⁶⁹. Отже, як пише Беньямін в есе “Життя студентів”: “цілком надати іманентному станові досконалості форми абсолютного, виявити його і показати панівним у сучасності – це і є завдання історії”. Цей стан не можна описати користуючись процесом прагматичного зображення фактів, а лише схопивши його в метафізичній структурі⁷⁰.

У роботі “Про поняття історії” читаємо: “У Клеє є картина під назвою “*Angelus Novus*”. На ній зображений янгол: схоже на те, немов він ось-ось розлучиться із чимось, на що дивиться. Очі його широко розкриті, вуста округлені, а крила розправлені. Таким має бути вигляд янгола історії. Його лик звернений до минулого”⁷¹. Ангел історії розвернутий до минулого, де перед ним постає ланцюг подій і образ єдиної катастрофи. Він намагається пробудити мертвих і зліпити розтрощене. Але з раю здійснюється буревій і заповняє його крила так, що він не може їх скласти. Вона несе його в майбутнє, до якого він звернений спиною. Купа уламків здимається перед ним до самих небес. “Те, що ми називаємо поступом, і є цією бурею”⁷².

Беньямінова історія, пише Єрмоленко, “не є ані романтичним, ані еволюційним, ані віталістичним потоком”. “Вона стає симптомом відсутності й далекості едемського буття, її далекого раю. Едемська повнота, котру було дано світові у вічному теперішньому, змушена бути розтягнутою в часі⁷³. Історія не є потоком, її краще порівняти з “ландшафтом, на якому зібрані уламки зруйнованих ейдосів”. Історію потрібно пов’язувати вже не з фактом, а з альбомом фотознімків. Вона є колекцією фрагментів. “Залишається тільки нахилитися і підняти коштовні уламки культури, врятувати рештки катастрофи від забуття”⁷⁴. Філософ за освітою, мистецтвознавець за темою дисертації, критик, есеїст за формою письма, художник за технікою спостереження, фланер за переконаннями, Беньямін мав здатність бачити в деталях буденності як характерні риси сучасного, так і маніфестацію майбутнього⁷⁵.

Беньямінівський термін *anspruch* (вимога або претензія), який він навантажує політичним змістом, є закликком минулого, яке кличе нас закінчити те, що не закінчили, справитися з тим, з чим не змогли справитися. Ось чому саме теологія, за Беньяміном, є моделлю розуміння історичного часу. З теологічної перспективи, рух історії завжди направлений до останнього суду, останнього часу. Але Беньямін переглядає таке тлумачення історії і есхатології. Він робить наголос на тому, що есхатологія переміщується з майбутнього в нинішнє. Якщо нинішнє не є переходом з минулого в майбутнє, а є зупинкою, то задача історика – зупинити час і зафіксувати його. Він має зафіксувати не минуле, а теперішнє. В цій теологічній

⁶⁹ Мокадем, “Становление варварское или дикое”, 142.

⁷⁰ Вальтер Беньямін, “Життя студентів” в Вальтер Беньямін, *Щодо критики насильства* (К.: Грані-Т, 2012), 113.

⁷¹ Беньямін, *Про поняття історії*, 294.

⁷² Там само, 295.

⁷³ Єрмоленко, *Оповідач і філософ*, 61.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Валерий Савчук, “О каннибализме критики Вальтера Беньямина” в С. Л. Фокин (ред.) *Шарль Бодлер & Вальтер Беньямин. Политика & Эстетика. Коллективная монография по материалам международного симпозиума* (М.: Новое литературное обозрение, 2015), 99.

перспективі кожен момент теперішнього може бути останнім моментом – миттю (страшного) суду. Месія, пише Беньямін, приходить не тільки як визволитель, а і як переможець антихриста⁷⁶. Кожен момент може бути використаним для цієї цілі, а може і не бути використаним.

Теологічна модель, за Беньяміном, ставить під сумнів завершеність історичного звершення, завершеність минулого. Вона намагається перетворити те, що незавершене, на завершене⁷⁷. Теологія історії говорить про спасіння минулого, а отже про збудування, апокатастасіс⁷⁸. Для історії все є головним. Немає дрібниць. Кожна деталь важлива і може стати завершенням всього, саме незначне може стати кінцевим. Телеологічне (кінцеве) знаходиться не над історичним процесом і не маячить на горизонті, а приховане саме в самому історичному русі. В “Богословсько-політичному” фрагменті Беньямін пише, що “Царство Боже – це не телос історичної спроможності [*Dynamis*]. З погляду історії воно не ціль, а кінець”. Теократія має не політичний, а винятково релігійний сенс⁷⁹. Світське, за Беньяміном, хоча і не є категорією царства, все ж таки, це одна з найвідповідніших категорій майже непомітного його наближення⁸⁰. Саме тому, історик – це завжди історичний матеріаліст.

На початку тез “Про поняття історії”, Беньямін наводить “історію” про шаховий автомат, сконструйований так, щоб реагувати на кожний хід свого супротивника ходом у відповідь і завжди вигравати партію. Автомат був лялькою в турецькому вбранні з кальяном, що сиділа за дошкою перед широким столом. Система дзеркал в кімнаті створювала ілюзію, і здавалося, що стіл прозорий і під ним нічого немає. Насправді ж під столом сидів горбатий карлик, який окрім того, що майстерно грав в шахи, ще й скеровував руку ляльки за допомогою мотузок. Проводячи аналогію з філософією, Беньямін писав, що лялька – це “історичний матеріалізм”, який позмагається з кожним, якщо на свою допомогу покличе теологію, що як карлик “мізерна й відразлива”⁸¹. Беньямін приховував свої релігійні інспірації або, краще сказати, ховав їх “під столом”. Він був народжений в єврейській, хай і не релігійній, сім’ї (асимільованих юдеїв-ашкеназів), яка ніколи не практикувала ортодоксальний юдаїзм. За життя Беньямін симпатизував еретичним течіям в юдаїзмі – кабалізму, гностицизму та месіанізму, які почав вивчати під впливом Шолема. Його життя неначе розбігалось між двома важливими точками і народжувало своєрідний симбіоз: з однієї сторони, єврейський месіанізм, з іншої – марксизм, який він прийняв, товаришуючи з Брехтом. Цей симбіоз протилежностей і народив одну з найбільш унікальних синтез в формі месіанського марксизму.

⁷⁶ Там само, 292.

⁷⁷ Иван Болдырев, *Слабая мессиянская сила у Вальтера Беньямина*. ПостНаука. 23 Жовтня 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=II0Negv-QKs>

⁷⁸ Απο-κατάστασις – “відновлення” (від грец. Κατάστασις – “встановлення, установа, організація”), поняття християнського богослов’я, що використовується в значенні “відновлення” і в значенні “відновлення всього”, коли з ним отожднюється вчення про загальне спасіння.

⁷⁹ Вальтер Беньямін, “Богословсько-політичний фрагмент” в Вальтер Беньямін. *Щодо критики насильства* (К.: Гранні-Т, 2012), 204.

⁸⁰ Там само, 203.

⁸¹ Беньямін, *Про поняття історії*, 288.

Цей синтез пройшов через ряд випробувань та експериментів і зрештою дав життя ідеї слабкої (*schwach*) месіанської сили, про яку читаємо в останній роботі Беньяміна⁸². Слабка месіанська сила — це не заперечення світу, а його утвердження, у визначенні політичного як “завершення недосконалого людства”⁸³.

Перекладач і інтерпретатор Беньяміна, Джорджо Агамбен, який вважає, що Послання до Римлян є найбільш фундаментальним месіанським текстом Заходу, в роботі “*Il tempo che resta*” (італ. Час, що залишається) наголошує на тезі Беньяміна щодо нового досвіду часу, який перекидає місточок між минулим та майбутнім, між пам’яттю та надією, створюючи месіанський *kairos* (сприятливий час, зручну можливість, належні, а іноді і небезпечні час та місце), не як на кінці часу, а як на парадигмі теперішнього всіх теперішніх часів. Теперішнє Беньяміна, як вже було зазначено, це різкий зріз в потоці часу, свого роду шок, який провокує підсилення естетичного сприйняття⁸⁴.

Агамбен пише, що за орієнтуванням Беньяміна на минуле, яке притаманне його месіанізму, стоять тексти Апостола Павла⁸⁵. Існує теорія, що Беньямін міг навіть ототожнювати себе з Павлом. Так в серпні 1933 року на Ібіці Беньямін пише загадковий фрагмент “*Agesilaus Santader*”. Вважається, що ім’я “*Agesilaus Santader*”, яке в тексті Беньямін застосовує до себе, насправді є анаграмою “*der Angelus Satanas*”. Це саме той *aggelos satana*, про якого йшлося в словах “дано мені в тіло колючку” (2 до Коринтян 12:7). Зважаючи на те, що і текст Беньяміна, і текст Павла є автобіографічними, Шолем робить висновок, що його товариш, згадуючи свій таємний зв’язок з янголом, міг просто ідентифікувати себе з Павлом⁸⁶.

Тези Беньяміна та Послання апостола Павла до Римлян є двома найвизначнішими месіанськими текстами нашої традиції, вважає Агамбен. Вони розділені майже двома тисячоліттями, але обидва написані в ситуаціях радикальної кризи, через що і утворюють сузір’я, яке можна назвати “цей час”, “ось цей час”. Згідно беньямінівського герменевтичного принципу будь-який твір в будь-який момент може стати об’єктом нескінченної інтерпретації (нескінченної в подвійному сенсі: вона ніколи не вичерпується і завжди можлива незалежно від своєї історико-часової ситуації). Принцип Беньяміна, навпаки, полягає в тому, що будь-який твір і будь-який текст містять історичну мітку, яка не тільки вказує на їх історичну приналежність до конкретної епохи, але і означає, що їх читають в конкретний історичний момент⁸⁷.

⁸² Agata Bielik-Robinson, “Walter Benjamin (1892-1940)” in Philip Goodchild and Hollis Phelps (eds.) *Religion and European Philosophy. Key Thinkers from Kant to Zizek* (London: Routledge, 2017), 116.

⁸³ Tagliacozzo, *Experience and Infinite Task*, 121.

⁸⁴ Мокадем, “Становление варварское или дикое”, 146.

⁸⁵ Джорджо Агамбен, *Оставшееся время. Комментарий к Посланию к Римлянам* (М.: Новое литературное обозрение, 2018), 184.

⁸⁶ Там само, 185.

⁸⁷ Там само, 187.

Висновки

Підсумовуючи, можна наголосити на тому, що Беньямін оголошує еру “нового історика”, який має написати нову історію “в ім’я” переможених і на честь перемогти тих, кого перемогли. Месіанство Беньяміна – це свого роду революційна історіографія. Лише комбінація історичного матеріалізму та теології дозволяє філософії достойно відповісти на будь-який виклик і вийти переможницею⁸⁸. Беньямін підштовхує нас до пошуку відповіді на запитання, “як може перемогти той, хто постійно програвав?”. В приватній бесіді професор Володимир Єрмоленко, автор чудової книг про Беньяміна, зазначив, що Беньямін пред’являє: а) серйозну критику модерної ідеї нескінченного часу, а отже, апокаліптику Беньяміна привертає нашу увагу до скінченності часу; б) Беньямінова сотеріологія минулого є екзистенційно важливою в сучасному суспільстві амнезії і забування минулого, в якому панує “creative forces of destruction” прискореного капіталізму.

В книзі *Лялька і карлик*, словенський філософ Славој Жижек продовжує думку Беньяміна і зазначає, що сьогодні, в часи, коли історико-матеріалістичний аналіз стає все менш і менш популярним, а теологічний вимір під виглядом “пост-секулярного” месіанського повороту реконструкції отримує нове дихання, слід по-іншому побудувати “головну” тезу Беньяміна. В наші дні виграш надається ляльці, яку називають теологія. Вона без проблем може впоратися з будь-ким, якщо собі на озброєння візьме історичний матеріалізм, який в наші дні, як відомо, став маленьким і огидним⁸⁹. “Нова” теза Жижека є чудовим прикладом того, як сьогодні можна розширити горизонти думки Беньяміна, подивитися на його аргументи під іншим кутом і застосувати його ідеї в нових історичних контекстах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Агамбен, Д. *Автопортрет в кабінеті*. М.: Ад Маргинем Пресс, 2018.
- Агамбен, Д. *Оставшееся время. Комментарий к Посланию к Римлянам*. М.: Новое литературное обозрение, 2018.
- Айленд, Х.; Дженнингс, М. *Беньямин. Критическая жизнь*. М.: Издательский дом Дело, 2018.
- Арендт, Х. “Вальтер Беньямін”. Ханна Арендт. *Люди за темних часів*. К.: Дух і Літера, 2008: 185-246.
- Арсланов, В. Г. *Миф о смерти искусства. Эстетические идеи Франкфуртской школы от Беньямина до “новых левых”*. М.: Искусство, 1983.
- Беньямин, В. “Заметки”. Вальтер Беньямин. *Франц Кафка*. М.: Ад Маргинем Пресс, 2013: 148-226.
- Беньямин, В. *Бодлер*. М.: Ад Маргинем Пресс, 2018.

⁸⁸ Петр Боянич, “Историю пишут побежденные”: messiанство Вальтера Беньямина. Логос. Том 28. № 1, (М.: Издательство Института Гайдара, 2018), 205.

⁸⁹ Славој Жижек, *Кукла и карлик* (М.: Европа, 2009), 6.

- Беньямин, В. *Франц Кафка*. М.: Ад Маргинем Пресс, 2000.
- Беньямін В. “Про поняття історії”. Вальтер Беньямін. *Щодо критики насильства*. К.: Грані-Т, 2012.
- Беньямін, В. “Життя студентів” в Вальтер Беньямін. *Щодо критики насильства*. К.: Грані-Т, 2012: 113-131.
- Беньямін, В. “Париж епохи Другої імперії в Бодлера”. Шарль Бодлер; Вальтер Беньямін. *Паризький сплін разом з есе Вальтера Беньяміна*. К.: Комубук, 2017: 231-328.
- Беньямін, В. “Париж, столиця ХІХ століття”. Шарль Бодлер; Вальтер Беньямін. *Паризький сплін разом з есе Вальтера Беньяміна*. К.: Комубук, 2017: 203-229.
- Беньямін, В. ”Богословсько – політичний фрагмент”. Вальтер Беньямін. *Щодо критики насильства*. К.: Грані-Т, 2012: 203-204.
- Болдырев, И. *Слабая мессианская сила у Вальтера Беньямина*. ПостНаука. 23 Жовтня 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=Pi0Negv-QKs>
- Боянич, П. “Историю пишут побежденные”: мессианство Вальтера Беньямина. *Логос*. Том 28. № 1. М.: Издательство Института Гайдара, 2018: 201-216.
- Вилейкис, А. *Вальтер Беньямин: философ на измене*. 3 серпня 2021. https://knife.media/benjamin/?fbclid=IwAR1cjcZYlCkmn13VEcbLuMq8yT3IbnSHrDZsLikqn_2jllxYC8oexKu9aPQ
- Джеффрис, С. *Отель “Бездна”. Биография Франкфуртской школы*. М.: Ад Маргинем Пресс, 2018.
- Єрмоленко, В. “Вальтер Беньямін та його речі”. Вальтер Беньямін. *Щодо критики насильства*. К.: Грані-Т, 2012: 7-32
- Жижек, С. *Кукла и карлик*. М.: Европа, 2009.
- Мокадем, К. “Становление варварское или дикое: об истории настоящего”. С.Л Фокин (ред.) *Шарль Бодлер & Вальтер Беньямин. Политика & Эстетика. Коллективная монография по материалам международного симпозиума*. М.: Новое литературное обозрение, 2015: 135-146.
- Огаркова, Т. “Мистецтво Бодлера”. Шарль Бодлер. *Паризький сплін. Вальтер Беньямін. Ессе*. К.: Комубук, 2017: 9-19.
- Парини, Д. *Путь Беньямина*. М.: Иностранка, 2020.
- По, Е. А. “Человек толпы”. Эдгар Аллан По. *Полное собрание сочинений*. М.: Наука, 1970: 278-284.
- Ромашко, С. “О судьбе без удачи – или все же...”. Вальтер Беньямин. *Люди Германии. Антология писем XVIII-XIX веков*. М.: Grundrisse, 2015: 11-15.
- Савчук, В. “О каннибализме критики Вальтера Беньямина”. С.Л Фокин (ред.) *Шарль Бодлер & Вальтер Беньямин. Политика & Эстетика. Коллективная монография по материалам международного симпозиума*. М.: Новое литературное обозрение, 2015: 97-106.

- Хабермас, Ю. “Первым почуютъ важное. Что отличает интеллектуала”. *Неприкосновенный запас*. № 3 (47) 2006. <http://magazines.russ.ru/nz/2006/47/ha2.html>.
- Шолем, Г. *Вальтер Беньямин – история одной дружбы*. М.: Издательство Грюндриссе, 2014.

ІНОЗЕМНІ ДЖЕРЕЛА

- Agamben, Giorgio. *Autoritratto nello studio*. Rome: Nottetempo, 2017.
- Agamben Giorgio. *Infancy and History: On the Destruction of Experience*. London: Verso, 2007.
- Benjamin, W.; Adorno, T. *The complete Correspondence 1928-1940*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003.
- Bielik-Robinson, A. “Walter Benjamin (1892-1940)”. Philip Goodchild and Hollis Phelps (eds.) *Religion and European Philosophy. Key Thinkers from Kant to Zizek*. London: Routledge, 2017: 115-126.
- Dickinson, C. and Symons, S. “Introduction”. Colby Dickinson and Stephane Symons (eds.) *Walter Benjamin and Theology*. NY: Fordham University Press, 2016: 1-17.
- Kostko Adam and Carlo Salzani, eds. *Agamben’s Philosophical Lineage*. –Edinburgh, University Press, 2017
- McLaverty-Robinson Andy. *An A to Z of Theory. Walter Benjamin: Messianism and Revolution – Theses on History*. November 15, 2013. <https://ceasefiremagazine.co.uk/walter-benjamin-messianism-revolution-theses-history/>
- Parini, J. *Benjamin’s Crossing. (Second edition)*. N.Y.: Anchor Book, 2021.
- Soloviy Roman. “Messianicity Without Messianism: On the Place of Religion in the Philosophy of Jacques Derrida” *Changing Society & Personalities, 2020. Vol. 4, No 2*. Ekaterinburg: Ural Federal University, 2020:158-171.
- Tagliacozzo, T. *Experience and Infinite Task: Knowledge, Language and Messianism in The Philosophy of Walter Benjamin*. London: Rowman & Littlefield International, 2018.
- Tiedemann, R. “Dialectics at a Standstill”. Walter Benjamin. *The Arcades Project*. translated by Howard Eiland and Kevin McLaughlin. Cambridge: The Belknap Press, 1999: 929-945.

REFERENCES

- Agamben, D. *Avtoportret v kabinete [Self-portrait in the study]*. М.: Ad Marginem Press, 2018.
- Agamben, D. *Ostavsheesiâ vremiâ. Kommentarii k Poslaniiu k Rimliânam [Remaining Time. Commentary on the Epistle to the Romans]*. Moscow: New Literary Review, 2018.
- Agamben Giorgio. *Infancy and History: On the Destruction of Experience*. London: Verso, 2007.

- Eiland, H.; Jennings, M. *Ben'îâmin. Kriticheskaîâ zhizn'* [Benjamin. Critical life]. M.: Publishing house Delo, 2018.
- Arendt, H. "Val'ter Ben'âmin". V. Hanna Arendt. *Lûdi za temnih časiv* ["Walter Benjamin". In Hannah Arendt. *People in the dark times*], 185-246. K.: Duh and Litera, 2008.
- Arslanov, V.G. *Mifo smerti iskusstva. Èsteticheskie idei Frankfurtskoï shkoly ot Ben'îâmina do "novykh levykh"* [*The Myth of the Death of Art. The Aesthetic Ideas of the Frankfurt School from Benjamin to the New Left*]. Moscow: Art, 1983.
- Benjamin, W. "Zametki". V Val'ter Ben'îâmin. *Frants̄ Kafka*. ["Notes". In Walter Benjamin. *Franz Kafka*], 148-226. M.: Ad Marginem Press, 2013.
- Benjamin, W. *Bodler [Baudelaire]*. M.: Ad Marginem Press, 2018.
- Benjamin, W. *Frants̄ Kafka [Franz Kafka]*. M.: Ad Marginem Press, 2000.
- Benjamin W. "Pro ponâttâ istoriï". V Val'ter Ben'âmin. *Ŝodo kritiki nasil'stva* ["On Concept of History". In Walter Benjamin. *Toward the Critique of Violence*]. K.: Grani-T, 2012.
- Benjamin, W. "Žittâ studentiv." V Val'ter Ben'âmin. *Ŝodo kritiki nasil'stva* ["Life of Students." In Walter Benjamin. *Toward the Critique of Violence*], 113-131. K.: Grani-T, 2012.
- Benjamin, W. "Pariž epoхи Drugoi imperiï v Bodlera". Ŗarl' Bodler; Val'ter Ben'âmin. *Pariz'kij splin razom z ese Val'tera Ben'âmina* ["The Paris of the Second Empire in Baudelaire". Charles Baudelaire; Walter Benjamin. *Parisian Splin with the Essays of Walter Benjamin*], 231-328. K.: Komubuk, 2017.
- Benjamin, W. "Pariž, stolicâ XIX stolittâ". V Ŗarl' Bodler; Val'ter Ben'âmin. *Pariz'kij splin razom z ese Val'tera Ben'âmina* ["Paris, the Capital of the 19th century". In Charles Baudelaire; Walter Benjamin. *Parisian Splin with the Essays of Walter Benjamin*], 203-229. K.: Komubuk, 2017.
- Benjamin, V. "Bogoslovs'ko – političnij fragment". V Val'ter Ben'âmin. *Ŝodo kritiki nasil'stva* ["Theologico – political fragment". In Walter Benjamin. *Toward the Critique of Violence*], 203-204. K.: Grani-T, 2012.
- Boldyrev, I. *Slabaiâ messianskaîâ sila u Val'tera Ben'îâmina [Walter Benjamin's Weak Messianic Power]*. PostNauka. 23 October 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=Il0Negv-QKs>
- Boyanich, P. "Istoriïu pishut pobezhdennye": messianstvo Val'tera Ben'îâmina. *Logos*. ["The Vanquished Write History": Walter Benjamin's Messiahship. *Logos*]. Volume 28. No. 1 (2018): 201-216.
- Vileikis, A. "Val'ter Ben'îâmin: filosof na izmene" ["Walter Benjamin: a Philosopher in Fear"]. 3.08.2021. https://knife.media/benjamin/?fbclid=IwAR1cjcZYICkmm13VEcbLuMq8yT31bnSHrDZsLikqn_2jllxYC8oexKu9aPQ
- Jeffries, S. *Otel' "Bezdna". Biografiâ Frankfurtskoï shkoly [The Abyss Hotel. Biography of the Frankfurt School]*. M.: Ad Marginem Press, 2018.
- Ermolenko, V. "Val'ter Ben'âmin ta jogo reči". Val'ter Ben'âmin. *Ŝodo kritiki nasil'stva* ["Walter Benjamin and his speeches". Walter Benjamin. *Toward the Critique of Violence*], 7-32. K.: Grani-T, 2012.
- Zizek, S. *Kukla i karlik [Doll and the Dwarf]*. M.: Europe, 2009.

- Mokadem, K. “Stanovlenie varvarskoe ili dikoe: ob istorii nastoiāshchego”. S.L Fokin (red.) *Sharl' Bodler i Val'ter Ben'iāmin. Politika i Ėstetika. Kollektivnaiā monografiā po materialam mezhdunarodnogo simpoziuma* [“Becoming Barbaric or Wild: About the History of the Present”. S.L. Fokine (ed.) *Charles Baudelaire & Walter Benjamin. Politics & Aesthetics. Collective Monograph on the Proceedings of the International Symposium*], 135-146. M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2015.
- Ogarkova, T. “Mistectvo Bodlera”. Šarl' Bodler. *Pariz'kij splin. Val'ter Ben'āmin. Esse* [“Baudelaire’s Mastery”. Charles Baudelaire. *Parisian Splin. Walter Benjamin. Essays*], 9-19. K.: Komubuk, 2017.
- Parini, D. *Put' Ben'iāmina. [Benjamin’s Way]*. M.: Inostranka, 2020.
- Po, E. A. “Chelovek tolpy”. Ėdgar Allan Po. *Polnoe sobranie sochineniĭ* [“The Man of the Crowd”. Edgar Allan Poe. Complete Works], 278-284. Moscow: Nauka, 1970.
- Romashko, S. “O sud'be bez udachi – ili vse zhe...”. V Val'ter Ben'iāmin. *Liūdi Germanii. Antologiiā pisem XVIII-XIX vekov* [“About fate without luck – or still ...”. Walter Benjamin. *People of Germany. Anthology of letters from the 18th-19th centuries*], 11-15. M.: Grundrisse, 2015.
- Savchuk, V. “O kannibalizme kritiki Val'tera Ben'iāmina” [“On the Cannibalism of Walter Benjamin’s Criticism”. S.L. Fokine (ed.) *Charles Baudelaire & Walter Benjamin. Politics & Aesthetics. Collective Monograph on the Proceedings of the International Symposium*], 97-106. M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2015.
- Habermas, J. “Pervym pochuiāt' vazhnoe. Chto otlichaet intellektuala” [“The first to feel the important. What distinguishes an intellectual”]. *Neprikosnovennyĭ zapas* No. 3 (47) (2006). <http://magazines.russ.ru/nz/2006/47/ha2.html>.
- Scholem, G. *Val'ter Ben'iāmin – istoriĭā odnoi družby [Walter Benjamin – the story of a friendship]*. Moscow: Grundrisse Publishing House, 2014.
- Soloviy Roman. “Messianicity Without Messianism: On the Place of Religion in the Philosophy of Jacques Derrida” *Changing Society & Personalities*, 2020. Vol. 4, No 2.(2020):158-171.
- McLaverly-Robinson Andy. *An A to Z of Theory. Walter Benjamin: Messianism and Revolution – Theses on History*. November 15, 2013. <https://ceasefiremagazine.co.uk/walter-benjamin-messianism-revolution-theses-history/>
- Kostko Adam and Carlo Salzani, eds. *Agamben’s Philosophical Lineage*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017

Анатолій Денисенко

Вальтер Беньямін і слабка месіанська сила

Анотація: Вальтер Беньямін (1892-1940 рр.) – німецький інтелектуал єврейського походження, відомий літературний критик, філософ, соціолог, перекладач та есеїст, а також ключова постать континентальної філософії. Його праці, що торкаються таких тем як

історичний матеріалізм, німецький ідеалізм та єврейський містицизм, справили помітний вплив на сучасні естетичні теорії та шляхи розвитку західного марксизму, зокрема, франкфуртської школи критичної теорії. У цій статті основна увага буде спрямована на аналіз поняття месіанськості, яке Бенямін розвиває у роботі “Про поняття історії”, або “Тези про філософію історії” (1940 р.). Месіанськість тут не є ані теологічною догмою, ані сучасною фігурою утопічного. Месіанський час Беняміна відсилає не до майбутнього, а до актуальності “зараз”. Автор протиставляє “слабку месіанську силу” традиції пригноблених, яка висуває вимоги минулого щодо реалізації щастя і визволення в сьогодні, і *Jetztzeit* – модель месіанського часу, відкритого і нелінійного часу розриву, заснованого на притаманних для модерну (сучасності) формах колективного досвіду – скороминущому спалаху образу минулого та визвольної згадки (*Eingedenken*).

Ключові слова: слабка месіанська сила, месіанська, сплін, час залишився, історизм, спасіння/визволення.

Anatoliy Denysenko

Walter Benjamin and the weak messianic power

Abstract: Walter Benjamin (1892-1940) was a German intellectual of Jewish descent, a well-known literary critic, philosopher, sociologist, translator and essayist, and a key figure in continental philosophy. His works on topics such as historical materialism, German idealism, and Jewish mysticism have had a marked influence on contemporary aesthetic theories and the development of Western Marxism, including the Frankfurt School of Critical Theory. These articles will focus on the analysis of the concept of messianism, which Benjamin develops in his work “On the concept of history” or “Theses on the philosophy of history” (1940). Messianism here is neither a theological dogma nor a modern figure of the utopian. Benjamin’s messianic time does not refer to the future, but to the urgency of the “now.” The author contrasts the “weak messianic force” of the tradition of the oppressed, which demands the past with the realization of happiness and liberation in the present, and *Jetztzeit* – a model of messianic time, open and nonlinear time of rupture, based on modern (contemporary) forms of collective experience past and liberation memory (*Eingedenken*).

Key words: weak messianic power, messianic, splin, time remain, historicism, salvation/redemption.

Анатолій Денисенко

Східноєвропейський інститут теології, Львів, Україна

Anatoliy Denysenko

Eastern European Institute of Theology, Lviv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7002-0400

Надійшла до редакції / Received 11.08.2021

Прийнята до публікації / Accepted 04.10.2021